

N:o 10.

Ank. till Riksd. kansli den 11 maj 1905, kl. 4 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning af väckta motioner dels i fråga om landtförsvares- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement, dels ock om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

Uti särskilda inom Kamrarne afgifna, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner hafva förslag väckts *Motioner* dels rörande landtförsvares- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement, *dels ock* om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

I afseende å frågan om sammanslagning af de båda försvarsdepartementen hafva i motioner inom Andra Kammaren yrkats: *Motionärernes förslag.*
af herr *Carl J. Ödman*, i motionen n:o 60, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning af möjligheten och förutsättningarna för en sammanslagning af landt- och sjöförsvarsdepartementen under en gemensam chef;

af herr *Gösta Tamm*, i motionen n:o 98, att Riksdagen måtte antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 5, 6 och 15 regeringsformen att hvila till vidare grundlagsenlig behandling:

Bih. till Riksd. Prot. 1905. 3 Saml. 9 Häft. (N:o 10.)

Regeringsformen.

§ 5.

Statsrådet skall bestå af tio ledamöter, bland hvilka — — — — ledamöter af statsrådet.

§ 6.

Af statsrådets ledamöter skola sju vara chefer och föredragande, hvar för sitt departement, nämligen:

- ministern för utrikes ärendena för utrikesdepartementet;
- en chef för justitiedepartementet;
- en för försvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål;
- en för civildepartementet;
- en för jordbruksdepartementet;
- en för finansdepartementet;
- en för ecklesiastikdepartementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, departementen emellan, bestämmes af Konungen genom en särskildt utfärdad, offentligen kungjord stadga.

Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hafva förvaltadt civil beställning.

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af chefen för försvarsdepartementet. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål — — — — göra det afseende, honom godt synes; samt

af herr *A. Th. Carlheim-Gyllensköld*, i motionen n:o 179, att Riksdagen måtte besluta att till hvilande grundlagsenlig behandling antaga följande förändrade lydelse af regeringsformens §§ 5, 6 och 15, nämligen:

Regeringsformen.

§ 5.

Statsrådet skall bestå af *tio* ledamöter, bland hvilka Konungen — — — — etc. lika med nuvarande lydelse.

§ 6.

Af statsrådets ledamöter skola *sju* vara chefer och föredragande för hvar sitt departement, nämligen:

ministern för utrikes ärendena för utrikesdepartementet,
 en chef för justitiedepartementet,
 en för *försvarsdepartementet*, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål för armén och *flottan*,
 en för civildepartementet o. s. v. lika med nuvarande lydelse till 6:te §:ns slut och

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap af högste befälhafvare till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af *försvarsdepartementets chef*. Honom åligger etc etc. lika med nuvarande lydelse.

Beträffande ifrågasatt skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart hafva framställningar gjorts i två lika lydande motioner, nämligen:

motionen inom Första Kammaren, n:o 37, af herrar *John Rettig, Axel G. Andersson, A. L. Apelstam, J. H. Dieden, E. A. Enhörning, E. Fränckel, P. Em. Lithander, P. Lundsten, H. E. Montgomery, Gottfr. Olén, Axel Petri, H. Sternhagen, P. G. Tamm* och *Vollrath Tham*, i hvilken motions syfte herrar grefve *W. v. Hallwyl, A. E. Håkansson, John Lovén, Martin Nisser* och *Rich. Akerman* instämt, samt

motionen inom Andra Kammaren, n:o 225, af herrar *C. J. F. Ljunggren, P. A. Bengtsson, Fridtjuv Berg, Oskar Berg, Elof Biesert*, friherre *Carl Carlson Bonde, A. Brodin, A. F. Broström, Carl Burén, Axel Bökelund, Julius Centerwall, R. Ekholm, C. Faxé, A. Th. Carlheim-Gyllensköld, C. J. Hammarström, Henrik Hedlund, K. G. Karlsson, K. Killander, S. H. Kvarnzelius, B. Lindgren, G. O. V. Lindgren, Carl Lindhagen, Victor Moll, S. Natt och Dag, Sixten Neiglick, Th. Nordström, Alfred Ohlsson, And. Olsson i Mårdäng, Sven Palme, A. Reuterskiöld, E. Räf, Hugo Segerdahl, C. H. Setterberg, Ivan Svensson, A. Thylander, Oscar Trapp, Conrad Vahlquist, G. O. Wallenberg, Edvard Wavrinsky, Erik Wijk, Carl J. Ödman* och *Henric Öhngren*.

I dessa två motioner hemställes, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riks-

dagen framlägga förslag till inrättandet af ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.

Dessutom har i en inom Andra Kammaren af herr *M. Dahn* väckt motion, n:o 157, ofvan omnämnda båda frågor upptagits till behandling; och har af denne motionär föreslagits, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande af förslag till inrättande af ett statsdepartement för *handel, sjöfart och industri* samt förslag till sammanslagning af de båda försvarsdepartementen till ett departement.

Herrar Tamm och Carlheim-Gyllensköld hafva alltså hemställt om vissa grundlagsändringar, hvilka endast i formuleringen något afvika från hvarandra, i ändamål att åvägabringa landtförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement, under det herrar Ödman och Dahn föreslå en skrifvelse till Kungl. Maj:t i detta syfte. Af såväl den sistnämnde som ock af herr Rettig m. fl. samt herr Ljunggren m. fl. har framställning gjorts om en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om framläggande af förslag till inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

*Motionärernes
motivering.*

Till stöd för sitt förslag har herr *Ödman* uti motionen n:o 60 framlagt följande motivering:

»Det är icke första gången, som den fråga, hvilken jag här tillåter mig framhålla till kammarens uppmärksamhet och behjärtande, blifvit i motionsväg underställd Riksdagens pröfning, ehuru den af åtskilliga skäl icke vunnit dess bifall. När jag nu ånyo upptager densamma, sker det, emedan förhållandena inom och utom vårt land tagit en vändning, hvilken synes mig så afgjordt tala till fördel för den reform jag åsyftar, att tiden för dess genomförande kan anses vara fullt mogen.

Jag syftar på *sammanslagningen af landt- och sjöförsvarsdepartementen under en gemensam chef* såsom högste ansvarig ledamot af Kungl. Maj:ts regering.

Fråga härom har upprepade gånger blifvit väckt i Riksdagen. För att ej gå längre tillbaka i tiden än under det nuvarande representationskicket, har det skett vid flera tillfällen, af hvilka jag här endast vill särskildt nämna ett par. Det ena var redan vid 1868 års riksmöte, då möjligheten däraf påpekades af själfva konstitutionsutskottet.

Det andra var vid 1880 års riksdag, då därom väcktes särskilda motioner i denna kammare af tvenne män, hvilkas mogna omdöme och fosterlandsälskande sinnelag i all tid skola göra deras namn till en prydnad

i vår riksdagshistoria: framlidne landshöfdingen greve Eric Sparre och herr Ola Andersson, då i Burlöf. Äfven sedan hafva liknande yrkanden gjorts. Samtliga dessa motioner syftade emellertid icke enbart till den åtgärd, som jag nu föreslår, utan ställdes i samband med mer eller mindre ingående förändringar i regeringskanseljens sammansättning och departementschefernas verksamhetsfärer, vanligen för inrättande af ett särskildt departement för jordbruk och andra näringar, och skulle då de bägge försvarsdepartementens sammanslagning till ett gemensamt på sätt och vis uppväga tillkomsten af en ny departementschef i Konungens råd.

Sedan den tiden har detta gamla önskningsmål åtminstone delvis blifvit fyllt genom inrättande af jordbruksdepartementet, men skälen för den af mig nu föreslagna reformen äro i och för sig talande, och jag tror mig äfven äga ett ganska allmänt stöd för mitt förslag i den allmänna meningen inom landet.

När jag här ofvan yttrat, att förhållandena både inom och *utom* vårt land tala för den af mig föreslagna åtgärden, vill jag, med hänsyn till det senare icke inlåta mig på några storpolitiska konsiderationer beträffande den hotade ställning, hvaruti Sverige befinner sig eller kan komma att under några europeiska konflikter råka gentemot främmande makter, då gifvetvis vår försvarskraft skall sättas på de allvarligaste prof och enheten i dess ledning varder mer än någonsin absolut nödvändig. Jag fäster mig endast vid att den anordning af försvarsväsendet, som jag vill föreslå, redan är inom flera länder genomförd och där visat sig utan någon olägenhet, men tvärtom fullt tillfredsställande fungerar. Så är bland annat fallet i Norge och har nyligen skett äfven i vårt grannland Danmark. Där hade en bestämd schism uppstått mellan krigs- och marinministern, hvilken ej kunde biläggas annat än genom bägge dessa ministrars afgang och deras ämbetens förläggande i händerna på en enda man — till på köpet en *civil*.

Hos oss har visserligen icke någon till uppenbar konflikt ledande meningsskillnad, åtminstone såvidt allmänheten har sig bekant, förekommit försvarsministrarne emellan, men ett annat förhållande har däremot kunnat iakttagas, hvilket med all säkerhet inverkat menligt på planmässigheten af våra försvarsanordningar och med alldeles bestämd visshet ökat kostnaderna därför. Det har, såsom i denna kammare yttrats, »ibland blåst sjövind, ibland landvind», och i bäggedera fallen ha anslag äskats och blifvit beviljade, utan att ett strängt samband mellan de för hvarandra nära nog främmande organisationerna kan skönjas.

När frågan var före vid 1874 års riksdag, anfördes såsom hufvudsakligt skäl mot förslaget, att omfattande arbeten då förestode för utred-

ning och uppgörande af förslag till ordnande af landets försvar; men äfven en och annan, som uttalade denna mening, medgaf, att en sammanslagning af de båda krigsdepartementen förr eller senare sannolikt skulle ske, och det nekades knappt af någon, att nyttan af försvarets ordnande efter en gemensam plan vore påfallande, samt medgafs, att helt visst äfven en icke-sjöman ganska väl kunde vara sjöminister. — (Erfarenheten från andra länder visar också, att detsamma kan gälla krigsministern.)

Nu äro många arbeten undangjorda i den antagna försvarsorganisationen, men ännu återstår mycket att utföra både för armén och flottan, och den enhetliga ledningen saknas fortfarande.

Bland de oomtvistliga fördelar, en sådan skulle medföra, kan äfven påräknas besparingar i de på betänkligt sätt alltjämt växande statsutgifterna å nuvarande 4:de och 5:te hufvudtitlarne.

Konstitutionsutskottet vid samma 1874 års riksdag grundade sitt afslag på motionerna förnämligast därpå, att en sådan reform borde utgå från *regeringen*.

Detta är äfven min åsikt i hvad som rör den gemensamma organisationens *genomförande*. Men ingenting hindrar, att Riksdagen uttalar sin mening om själfva *principen*.»

Det af herr *Tamm* uti motionen n:o 98 framställda förslaget beledsagas af en så lydande motivering:

»Sedan Riksdagen genom sina beslut af år 1899 och 1900 genomfört upprättandet af det nuvarande jordbruksdepartementet, vill det synas, som om ett af Andra Kammarens önskemål, hvilket vid upprepade tillfällen med styrka framhållits, nämligen en sammanslagning af landt- och sjöförsvarsdepartementen, kommit att falla i glömska. Den kungl. propositionen till 1899 års riksdag hade dock omedelbart föregåtts af den utredning, som företagits af den år 1894 tillsatta kommittén, hvilken till full evidens bevisade, att den af densamma förordade sammanslagningen icke endast *kunde* utföras, utan äfven *borde* genomföras, och detta alldeles oberoende af ett eventuellt samtidigt upprättande af ett nytt statsdepartement.

Kommittén säger härom bland annat: »Sålunda bör, om målsmanskapet för rikets hela försvarsväsen lägges i en enda mans hand, kunna vinnas den betydande fördelen af en mera systematisk och enhetlig administration med däraf följande förenklingar och besparingar, ej minst vid anskaffning af materiel och förråd af hvarjehanda slag. Särskildt borde detta önskningsmål främjas genom den förening af armé- och marinförvaltningarne, hvilken kommittén ansett böra blifva en följd af de båda departementens förening. Ett märkligt exempel på de administrativa missförhållanden, som kunna fränkallas af försvarsärendenas fördelning på två

skilda departement, erbjuder förhållandet med våra kustbefästningar. Denna brist på enhet, hvilken framträder äfven på andra områden, om ock icke så iögonenfallande, kan tydligen ej vara till gagn för förvaltningen under fredstid och kunde under krig blifva synnerligen olycksbringande. Om de båda departementen förenades till ett, skulle dylikt ej vidare kunna ifrågakomma.»

Visserligen tillägger kommittén, att »flera omständigheter synas tala därför, att föreningens genomförande ej alltför mycket påskyndas», och 1899 års konstitutionsutskott skyndar att just på dessa ord bygga sin motivering för afslag å en i Andra Kammaren väckt motion om försvarsdepartementens sammanslagning, då det yttrar: »Därtill kommer, att i den af motionären åberopade kommitté för utredning af frågan om landt- och sjöförsvarsdepartementens sammanslagning, hvars betänkande afgafs den 17 december 1895, kommitténs pluralitet, på samma gång den förordade en dylik sammanslagning, likväl äfven framhöll, att flera omständigheter syntes tala för att densammans genomförande ej alltför mycket påskyndades. Inom landtförsvarets område påginge nämligen, yttrade kommitterade, ett organisationsarbete, som åtminstone under de närmaste åren icke torde hinna afslutas, och äfven för sjöförsvaret torde man kunna motse en kraftigare utveckling. Då därjämte såväl genomförandet af departementens sammanslagning som armé- och marinförvaltningarnes förening till ett ämbetsverk, för hvilken jämväl erfordrades en föregående utredning, utan tvifvel komme att medföra ett omfattande organisationsarbete, ansåge kommitterade det vara af vikt att tillse, det ej alla dessa arbeten komme att fortgå samtidigt och därigenom inverka störande på hvarandra.»

Men om det ock är sant, att den sedermera beslutade arméorganisationen i än högre grad, än hvad år 1899 var fallet, ökat arbetsbördan hos såväl landt- som sjöförsvarsdepartementet, så torde det icke vara mindre visst, att en allt innerligare samverkan dem emellan blir mera önskvärd för hvarje ökning i försvarskraften och för hvarje nytt anslag, som till försvaret begäres. Dessutom kan det numera icke bestridas, att svenska folket och dess representanter kommit till full insikt om nödvändigheten af en verklig, gemensam *försvarsplan*, öfvervägd med hänsyn icke allenast till ögonblickets kraf, utan äfven till en öfverskådlig framtids fordringar, och därför noga afpassande anslagskraftven, icke efter en för tillfället blåsande land- eller sjövind, utan efter landets ekonomiska bärkraft och dess berättigade fordran på ett verkligt, effektivt försvar. Härom yttrar äfven 1894 års kommitté: »Däraf, att landets försvar bör anförtros åt här och flotta såsom *en* organism, synes följa, att bådas ut-

veckling bör ske efter en gemensam plan och att, då bådas medverkan vid försvaret förutsattes, samarbete och samöfningar dem emellan måste äga rum. Den år 1880 tillsatta landtförsvarskommittén yttrade i detta afseende: »Såväl landt- som sjöförsvaret hafva samma stora syftemål: fäderneslandets försvar. De skola därför, då de tagas i anspråk i kriget, handla i närmaste öfverensstämmelse med hvarandra. Detta kan endast ske, om de redan i freden utvecklas efter en gemensam plan samt om den uppgift, som ställes på det ena eller det andra, under utvecklingen begränsas i förhållande till de medel, öfver hvilka vid hvarje tillfälle förfogas. De två hufvuddelarna i försvarsväsendet, landt- och sjöförsvaren, måste sålunda uppställa sina mål med fäst afseende på hvarandra, så att hvad det ena sträfvar efter må stå i nära samband med det andras uppgift.» De grundsatser, som sålunda uttalats, hafva emellertid endast i ringa mån vunnit tillämpning. Allt hvad som kan bidra till en sådan samverkan mellan här och flotta, hvarom landtförsvarskommittén på det anförda sättet uttalat sig, måste dock vara ägnadt att i väsentlig grad öka vårt lands försvarskraft. Ett kraftigt medel för befordrande af denna samverkan skulle tydligen vara landtförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening under en gemensam chef, hvilken skulle hafva att söka åstadkomma den öfverensstämmelse i härens och flottans organisation och utveckling, som är bäst ägnad att sätta dem i stånd att fylla hvardera sin särskilda uppgift vid det gemensamma försvaret.»

Den tidpunkt är säkerligen förbi, då en tillfällig opinion vid *en* tidpunkt alldeles kunde förbise vikten af flottans roll vid försvaret och vid *en annan* kunde disponera en alltför stor del af öfverskottsmillionerna till ett förhastadt byggande af pansarfartyg utan att dock samtidigt beräkna alla därmed förbundna kostnader; *nu* lär väl icke existera en enda tänkande vän af landets försvar, som icke inser, att flottans betydelse vid försvaret är jämbördig med arméns, och just denna omständighet borde väl förstumma dem, som af en sammanslagning frukta, att flottan skulle tillbakasettas. Hvem som än månde komma att bekläda posten som försvarsminister — en landtmilitär, en civil eller flottans man — lär han väl icke kunna undgå att tillerkänna försvarets *alla* delar den dem med rätta tillkommande betydelse.

Då nu, för att åter citera merberörda kommitté, »landt- och sjöförsvaret hafva hvar sin representant vid Konungens rådsbord, och då hvar af dem måste antagas — äfven utan förbiseende af det helas kraf — företrädesvis benägen att uppskatta vikten särskildt af den försvarsgren, hvars talan han har att föra, och att verka i främsta rummet för dennas tillgodoseende, lär det näppeligen kunna undvikas, att en

täflan uppstår mellan de båda försvarsministrarne. Detta förhållande borde icke i och för sig medföra några olägenheter för försvarsväsendet, snarare tvärtom; men då man tager i betraktande, att de tillgångar, som kunna ställas till försvarsväsendets förfogande, äro ganska begränsade, ter sig saken annorlunda. Uppgiften blifver då, att mellan de särskilda grenarne af försvaret fördela de befintliga tillgångarne på det sätt, som för det hela är mest gagneligt, och denna utomordentligt svåra och grannliga uppgift måste, så länge de båda försvarsministrarne anse sig böra hufvudsakligen sörja hvardera för sin gren af försvaret, vid olika meningar dem emellan inom regeringen lösas af andra: konseljens öfriga medlemmar, af hvilka man icke kan begära nödig sakkunskap i detta afseende, och i sista hand af Konungen. Det lär icke kunna förnekas, att det ur flera synpunkter skulle medföra fördel, att frågor af nu antydda beskaffenhet blefve hufvudsakligen beroende på en just för deras afgörande ansvarig statsrådsledamot.»

Den dualism, som *nu* förefinnes inom Konungens råd i afseende på försvarsfrågor, har icke — och erfarenheten från senaste statsregleringar torde ej jäfva den uppfattningen — verkat lyckligt vid afvägningen af de alltjämt stigande anslagskrafven; och om äfven den direkta besparingen genom en sammanslagning skulle blifva alldeles betydelselös, så torde helt visst den indirekta vinsten genom minskning af försvarstitlarnes slutsummor blifva så mycket större, på samma gång som landets försvarskraft skulle tillväxa, ty, såsom kommittén vidare anför, »på den rätta fördelningen mellan försvarets särskilda grenar af de för ändamålet tillgängliga medel beror i själfva verket försvarskraften i det hela högst väsentligt, och med en mindre summa, rätt fördelad, torde ofta nog vinnas en ansenligare ökning i landets samlade försvarskraft än med en större summa, mera slumpvis fördelad».

Såsom skäl för sin i motionen n:o 157 gjorda hemställan har herr *Dahn* anfört följande:

»Vid inrättandet af jordbruksdepartementet framhölls i synnerhet den betydelse jordbruket såsom landets modernäring intager och som syntes berättiga det till att vid Konungens rådsbord erhålla en särskild målsman för tillvaratagandet af de viktiga intressen, som därmed vore förbundna.

Nu har emellertid under senare tiden en annan näring hos oss, nämligen industrien, tagit ett utomordentligt uppsving. Genom handelsagenters anställande har man sökt bereda den marknad i utlandet; och Sveriges exportförening har på hvarjehanda sätt stått den till tjänst. Regelbundna sjöfartsförbindelser med transmarina länder hålla på att komma till stånd

till båtнад för såväl vår utrikes handel och sjöfart som vår industri. Men dessa näringar hafva ännu ej någon särskild målsman vid Konungens rådsbord att tillvarataga deras för vårt land och vår handelsbalans allt betydelsefullare intressen. Kommerskollegii chef är ju icke någon handelsminister.

Att inrätta ett departement för *handel, sjöfart och industri* synes mig därför i och för sig välbehöfligt, men kan därjämte motiveras därmed, att om det kommer till sådan uppgörelse med Norge i konsulatfrågan, att länderna få särkonsuler, så böra äfven de svenska konsulerna enligt min åsikt tillsättas genom annat departement än utrikesdepartementet.

Ett departement för *handel, sjöfart och industri* blefve då särdeles lämpligt att hafva om hand konsulatväsendet, som sorterade under detta departement, inför hvars chef våra konsulter hade att svara och redogöra liksom de norska konsulerna inför norskt departement, så att utrikesdepartementet endast hade att skaffa de respektive konsulerna exekvatur och naturligtvis, ifall någon konsul, vare sig svensk eller norsk, gaf anledning till någon diplomatisk konflikt, ställa om hans återkallande genom vederbörande departement. I en så grannliga sak vände sig väl den utländska regeringen till vår utrikesstyrelse för att få vederbörande återkallad hellre än att själf nödgas återtaga honom beviljad exekvatur.

Statsrådets antal skulle dock ej behöfva ökas genom inrättande af ett nytt departement. Det finnes två vägar att nå detta mål: antingen genom att minska de konsultativa statsrådets antal från nuvarande tre till två eller också genom sammanslagning af landt- och sjöförsvarsdepartementen till ett försvarsdepartement.

I konstitutionsutskottets utlåtande vid 1899 års riksdag, n:o 6 sid. 11, heter det bland annat: »då, på sätt ock blifvit af chefen för civildepartementet framhållet, ett förslag till de administrativa besvärsmålens öfverflyttande från statsrådet till en särskild regeringsrätt för närvarande lär sakna stöd i den allmänna meningen, synes nu icke böra ifrågasättas någon inskränkning i de konsultativa statsrådets antal», hvilket uttalande väl får tolkas så, att om en regeringsrätt då funnits eller haft utsikter att med det första blifva införd, borde en sådan inskränkning utan olägenhet kunna ske.

Ett förslag till regeringsrätt hvilar ju nu till vidare grundlagsenlig behandling, och utgången lär väl ej vara oviss. Det bör ju således finnas goda utsikter att genom indragning af en konsultativ statsrådsplats kunna inrätta ifrågasatta departement, utan att statsrådets antal behöfver ökas.

Men bästa sättet att få ett nytt departement till stånd, med bibehållande af de nuvarande statsrådets antal, vore utan tvifvel de båda försvarsdepartementens förening till ett departement. Dåvarande chefen för

sjöförvarsdepartementet yttrar till statsrådsprotokollet af den 9 januari 1871 angående ombildningen af sjöärendena bland annat följande: »Jag anser mig härvid böra tillägga, att den riktning, Sveriges sjöförsvaret under senare tiden erhållit och hvilken i betraktande af landets tillgångar antagligen kommer att framdeles följas, hänvisar därpå, att Sveriges försvar till sjöss hufvudsakligen kommer att utföras i omedelbart samband med dess landförsvar. Full enhet i ledningen af de olika slagen stridskrafter är under sådana förhållanden nödvändig, och behovet af en förening af landt- och sjöförvarsdepartementen under ledning af en gemensam chef synes mig af denna anledning sannolikt förr eller senare komma att erkännas.» Och vid 1874 års riksdag yttrar sig en ledamot af Andra Kamraren, grefve Björnstjerna, angående sammanslagningen af försvarsdepartementen på följande sätt: »Jag är icke bland dem, som anse det vara omöjligt eller skadligt att sammanslå landt- och sjöförvarsdepartementen. Tvärtom är jag öfvertygad, att sådant i en framtid mycket väl låter sig göra, sedan Sverige icke längre kan uppträda som stormakt allra minst på hafvet; våra tillgångar på såväl penningar som folk förbjuda detta. Sedan vi således äro inskränkta till ett blott försvarssystem, är det gifvet, att flottan endast bör betraktas som en del af och stöd för försvaret till lands. En mycket viktig del, jag medgifver det, men dock endast en del däraf. Det förefaller mig då, som om sammanslagningen af de två departementen icke kan blifva annat än nyttigt för det stora hela.»

Den af Kungl. Maj:t tillsatta s. k. sammanslagningskommittén säger: »På den rätta fördelningen mellan försvarets särskilda grenar af de för ändamålet tillgängliga medel beror i själfva verket försvarskraften i det hela högst väsentligt, och med en mindre summa, rätt fördelad, torde ofta nog vinnas en ansenligare ökning i landets samlade försvarskraft än med en större summa, mera slumpvis fördelad». Sålunda bör, om målsmanskapet för rikets hela försvarsväsen lägges i en enda mans hand, kunna vinnas den betydande fördelen af en mera systematisk och enhetlig administration med därpå följande förenklingar och besparingar, ej minst vid anskaffning af materiel och förråd af hvarjehanda slag. Särskildt borde detta önskningsmål främjas genom den förening af armé- och marinförvaltningarna, hvilken kommittén ansett böra blifva en följd af de båda departementens förening.»

Herr *Carlheim-Gyllensköld* har gifvit sitt i motionen n:o 179 framställda förslag följande motivering:

»Dualismen i nationalförsvarets ledning har länge visat sig vara en anordning, som icke befordrat den följdriktiga enhet och den planmässighet, hvarförutan denna nationens viktiga angelägenhet icke kan tillfreds-

ställande ordnas. Det intima samarbete mellan de bägge cheferna för landt- och sjöförsvarsdepartementena, som är en själfklar förutsättning för att nationalförsvaret skall blifva väl genomfördt, effektivt och lämpadt efter Sveriges materiella resurser, har alltför länge uteblifvit, och man har t. o. m. anledning förmoda, att ingen af Kungl. Maj:t fastställd enhetlig försvarsorganisationsplan förefinnes, som på förväg beräknat och afvägt den roll, de tre försvarsmedlen armé, flotta och fästningar hafva sig tilldelade att gemensamt och stödjande hvarandra vid en mobilisering uppträda i och för neutralitetens upprätthållande eller samverka vid en invasion. Maningar till en dylik samverkan hafva icke saknats. Så har, utom annat, senaste sjökrigsmaterielkommitté anfört som en af flottans främsta uppgifter »att med stöd af det strategiska sambandet med armén förhindra en fiemlig invasion öfver hafvet». Denna såväl som andra dylika maningar hafva emellertid blifvit obeaktade, hufvudsakligen för vår dualistiska ledning af försvaret, och vi fortgå alltjämt på den dyraste och sämsta vägen att maximalt utveckla ett försvarsmedel i sänder, utan enhetlig plan och utan samband med de andra samt minst af allt att taga hänsyn till kostnaderna. Och på denna olycksbringande väg komma vi att fortgå, intill dess att Riksdagen ingriper till åstadkommande af en enhetlig försvarsorganisationsplan under ledning af en för landt- och sjöförsvaret gemensam departementschef. Endast en gemensam försvarsminister är i stånd att både fasthålla de stora synpunkterna, tillbakahålla slentrianmässiga specialkraf och begränsa kostnaderna. Uppgiften är icke lätt, då däremot gifvetvis resa sig de militaristiska sträfvidanden, som vilja hafva militären till en stat i staten, eller kanske t. o. m. en militärmakt, som behärskar staten. Men blir arbetet med en dylik reorganisation å ena sidan tungt, så blir det å den andra tacksamt. Det enar nationen om ett stort mål och ger den trygghet och intresse för försvaret, under det att nu rådande förhållanden aflägsna dess intresse för detsamma, då den ser, att ett flertal af organisationsanordningarne äro illa afvägda, så att de icke passa ihop, hvarför ständiga ändringsförsök göras, och att det öfverallt visas opålitlighet i kostnadsberäkningarne, så att dessa redan nu svällt långt utöfver hvad de år 1901 förklarades skola bli efter öfvergångsårens förlopp.

Det torde därför vara nödigt, att Riksdagen gör hvad den kan för att åstadkomma den enhet och planmässighet samt kostnadsbegränsning, som nationalförsvarets ordnande hittills saknat.»

I motionerna n:is 37 och 225 hafva herr *Rettig* och medmotionärer samt herr *Ljunggren* och medmotionärer andragit följande:

»Med de växande statsutgifterna framträder i allt vidsträcktare kret-

sar en viss oro öfver att inkomsterna i längden ej skola räcka till. Man gläder sig visserligen åt att någon allvarligare påminnelse om möjligheten af brist i statsbudgeten ännu ej förelegat, men visst är, att tankarna alltmera riktats åt det hållet. Särskildt torde detta varit fallet vid sådana tillfällen, då Riksdagen under de senaste åren haft att besluta om mera omfattande åtgärder, som kraft ej blott stora utgifter för en gång, utan äfven stegrade sådana för framtiden.

Under dylika förhållanden synes det böra vara för representationen angeläget att undersöka och pröfva, huruvida de element inom samhället, som skola bära dessa alltjämt växande bördor, för närvarande och för framtiden kunna anses äga i sådant hänseende tillräcklig inneboende kraft och utvecklingsmöjligheter, samt om statsmakterna gjort hvad från deras sida kunnat göras för deras befordrande.

De sista 50 åren hafva kännetecknats af en förut icke anad utveckling på alla områden. Grunden till denna utveckling är måhända just behovet och nödvändigheten att i täfningen mellan folken spänna krafterna till det yttersta. De senare årens enorma militära rustningar hafva gjort sådana kraftansträngningar till ett nödtvång och statsmännen i de flesta länder hafva med beaktande af detta funnit en af sina förnämsta uppgifter vara att med all omsorg och flit *främja näringslifvet*. Där ligger källan till nationernas kraftutveckling, till deras anseende utåt och till deras välmåga inåt.

Handelspolitiken har därför i kulturländerna blifvit en af statsmännens *förnämsta* omsorger. Denna omsorg har riktats på att i största möjliga mån tillvarataga alla resurser, utveckla jordbruket, industrien och andra näringar, befrämja afsättningen af landets produkter till andra marknader samt att på lämpligaste sätt åt respektive länders egen industri, såvidt möjligt, trygga den egna marknaden. För sådant ändamål hafva de kraftigaste och mest vidtgående åtgärder vidtagits. Vetenskapsmännen hafva i första hand klargjort grunddragen, teknikerna hafva sökt tillämpa dessa, industriidkarna hafva i sina leder upptagit skickliga, väl utbildade ingenjörer, hvilka användt förbättrade arbetsmetoder, och handelsvärlden har med hjälp af utvidgade kommunikationer och genom en i högre grad uppdrifven utbildning beträffande kannedomen om handelns natur och om de olika marknaderna och varuslagen sökt på bästa sätt för landet tillgodogöra näringsflitens alster. Alla dessa olika kategorier hafva, inseende omöjligheten af utveckling utan flit och arbete, på det mest energiska sätt på hvar sitt område eftersträfvat att komma från stillastående till framåtskridande och resultat.

Skola emellertid de enskildas sträfvanden på detta område krönas

med verklig framgång, måste de inbördes stå i harmoni och växelverkan, hvilket ej är tänkbart utan gemensam *ledning*. Om ej det hela funktionserar väl, blifva de enskildas ansträngningar splittrade och till stor del resultatlösa. Det fordras en ledning, som ej blott sporrar och uppmuntrar, utan äfven, där så erfordras, återhåller och korrigerar, och som angifver den riktning, i hvilken de enskildas sträfvan den böra gå.

Att denna ledning är en uppgift, som ej på tillfredsställande sätt kan lösas af andra än statens organ, torde icke behöfva särskildt bevisas. För enskilda torde det icke blifva möjligt vare sig att i tillräckligt omfattande grad öfverskåda det hela eller att såsom ofvan antydts ingripa korrigerande och ledande. Endast staten själf äger härför tillräcklig makt och myndighet.

Det torde emellertid vara uppenbart, att, om denna statsuppgift skall kunna fyllas på ett tillfredsställande sätt, den bör utöfvas af för detta ändamål särskildt inrättade och kvalificerade organ. Andra länder hafva icke hyst tvekan om behöfligheten häraf, och de länder, som i handelspolitiskt hänseende gå i spetsen, hafva icke dragit i betänkande att förse dessa statsorgan med rikliga arbetskrafter; ingen i frågan initierad torde bestrida, att de härå nedlagda kostnader varit synnerligen väl använda.

I vårt land finnes emellertid icke något sådant organ för ledning af landets ekonomiskt-industriella verksamhet i dess helhet. De funktioner, som i Sverige hittills ansetts nödiga från statsmaktens sida för handels-, industriens och sjöfartens ledning och utveckling, hafva dels fördelats på olika statsdepartement, dels inom dessa sammanförts med andra för dem främmande och delvis med dem stridiga uppgifter. Enligt den nya indelning af göromålen å de olika statsdepartementen, som trädde i kraft den 1 april 1900, är förnämsta delen af ledningen i detta hänseende förlagd under finansdepartementet, hvars första och hufvudsakliga uppgift ju är statsregleringen och som härjämte har om hand bland annat skatteväsendet, såväl bevillningen som tullbeskattningen, jordeboksväsendet, öfverinseendet öfver bank- och hypoteksinrättningar, kontrollen öfver tillverkning och försäljning af brännvin, justeringsverket, myntväsendet m. m. Men betydande frågor, som beröra sjöfart, handel och industri, äro dessutom förlagda under civildepartementet, sjöförsvarsdepartementet och utrikesdepartementet, hvarjämte jordbruksdepartementet ju har inseendet öfver vissa delar af näringsväsendet, samt justitiedepartementet handlägger åtskilliga frågor, som beröra näringslagstiftningen.

De olägenheter, som vållas af denna splittring af krafter och göromål, skola nedan närmare belysas. Men härförinnan torde det vara af

intresse att redogöra för de förslag om inrättande af ett särskildt departement för näringarna, som tidigare varit å bane.

Se vi på våra förhållanden alltifrån nya representationskicketts införande, finner man, att frågan om näringsdepartement upprepade gånger varit före i Riksdagen.

Början gjordes redan år 1867 medelst motion i Andra Kammaren om inrättande af ett *jordbruksdepartement*.

Följande år — 1868 — förelåg såväl kungl. proposition rörande inrättande af *departement för näringarna och allmänna arbeten* som äfven motion om *departement för jordbruket och kommunikationerna*.

Först år 1874 var sistnämnda fråga ånyo förenål för Riksdagens pröfning och återupptogs densamma äfven därpå följande året.

År 1880 förekommo olika motioner i Andra Kammaren om inrättande af ett *departement för landtbruket och öfriga näringar*.

Åren 1881 och 1884 återupprepades en af de sistnämnda motionerna.

År 1885 förelåg, på grund af anhållan af hushållningssällskapens ombud samt af det sommaren 1884 samlade industriidkaremötet, kungl. proposition med förslag om inrättande af ett *landtbruks-, industri- och handelsdepartement*, hvarjämte enskild motionär i Andra Kammaren i anledning af nämnda proposition återupptog en året förut afgifven motion rörande annan ändring af 6 § regeringsformen, men hvilken motion nu kompletterats med det af Kungl. Maj:t föreslagna näringsdepartementet. Riksdagen antog till hvilande i grundlagsenlig ordning Kungl. Maj:ts förslag. Sedan emellertid på Kungl. Maj:ts framställning majriksdagen 1887 beslutat att till nästföljande riksdag uppskjuta behandlingen af förenämnda hvilande grundlagsändringsförslag, företogs ärendet till slutligt afgörande af 1888 års Riksdag, hvarvid Andra Kammaren antog, men Första Kammaren afslog det hvilande förslaget. Frågans fall föranledde flerårigt uppskof med nya förslag rörande näringarnas representation i Konungens råd.

Åren 1892 och 1893 väcktes emellertid motioner om inrättande af ett *samfärdseldepartement*, och Riksdagen behjärtade syftet i så måtto, att i skrifvelse till Kungl. Maj:t den 11 april 1893 anhölls, det Kungl. Maj:t täcktes, efter förnyad pröfning af frågan om inrättande af ett nytt statsdepartement, till Riksdagen afgifva proposition därom, hvarvid hänsyn jämväl borde tagas till behovet af att *allmänna arbeten* och angelägenheter, som angå *handeln*, måtte sammanföras med *kommunikationsanstalterna* under ett departement.

Under flera år föranledde denna Riksdagens hemställan icke någon Kungl. Maj:ts framställning till Riksdagen.

År 1896 väcktes därför ny motion i Riksdagen angående inrättande af ett *landtbruks-, industri- och handelsdepartement*, hvilken motion likväl af konstitutionsutskottet afstyrktes i anledning därpå, att förevarande fråga vore efter Riksdagens framställning beroende på Kungl. Maj:ts pröfning och det sålunda icke syntes lämpligt att fatta något beslut från Riksdagens sida, innan berörda framställning blifvit af Kungl. Maj:t besvarad. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Efter ytterligare tvenne års väntan på Kungl. Maj:ts åtgöranden i det af Riksdagen genom 1893 års skrifvelse angifna syftet väcktes år 1898 tre motioner rörande inrättande af ett nytt departement.

Två af dessa motioner, en i hvardera kamraren, voro lika lydande och gällde ett komplement till Riksdagens underdåniga skrifvelse den 11 april 1893, medelst hvilket komplement Riksdagen skulle fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på önskvärdheten af att vid utredningen och undersökningen om statsdepartementens ombildning äfven toges i betraktande behofvet af ett *statsdepartement för jordbruk, industri och handel*, samt att Kungl. Maj:t måtte, om möjligt till 1899 års Riksdag, aflåta proposition i ämnet.

Den tredje motionen afsåg skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om förslag till nästa Riksdag rörande *departement för jordbruk, skogar och domäner*.

Konstitutionsutskottet ansåg äfven nu, att samma skäl, som anfördes år 1896, borde förhindra Riksdagen att bifalla de i ämnet väckta motionerna, något som också blef Riksdagens beslut.

År 1899 aflät Kungl. Maj:t nådig proposition till Riksdagen rörande inrättande af ett *jordbruksdepartement* och åberopades därvid i statsrådsprotokollet

dels Riksdagens skrifvelse den 11 april 1893, hvori Riksdagen uttalat sig för inrättandet af ett nytt *statsdepartement för kommunikationsanläggningar, allmänna arbeten och handel*;

dels hushållningssällskapens år 1895 församlade ombuds underdåniga framställning rörande särskildt departement för *jordbruk och därmed sammanhängande ärenden*;

dels Sveriges allmänna handelsförenings år 1898 afgifna underdåniga hemställan rörande departement för *jordbruk, industri och handel*.

Föredragande departementschefen yttrade bland annat till statsrådsprotokollet, att, om man fäste sig vid vikten af att hos vederbörande departementschef måtte finnas största möjliga sakkunskap i de ärenden, som

tillhöra hans departement, eller att — för att begagna ett i riksdagsmotionerna ofta användt uttryck — man måtte komma därhän, att våra hufvudnäringar hade hvar sin målsman vid Konungens rådsbord, så skulle man egentligen, med bibehållande af civildepartementet såsom ett efter andra staters mönster anordnad »inrikesdepartement», behöfva skapa tre nya departement, nämligen ett för samfärdselns, ett för jordbrukets och ett för industriens och handelns behof.

Departementschefens yttrade vidare, att den allmänna meningen år 1899 och under närmast förflutna tid — i motsättning till hvad tidigare kan hafva varit fallet — särskildt inom Riksdagen företrädesvis önskat inrättandet af ett jordbruksdepartement för tillvaratagandet af landets modernärings viktiga intressen.

Kungl. Maj:ts förevarande proposition afsåg sålunda ett speciellt jordbruksdepartement.

Af statsrådsprotokollet framgick, att Kungl. Maj:t icke ansett sig böra fästa afseende vid det af kommitterade den 17 december 1895 afgifna underdåniga betänkandet med förslag i fråga om landtförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement. I anledning däraf omfattade således propositionen en ökning af statsrådets antal från 10 till 11.

Såsom bekant, autogs Kungl. Maj:ts proposition att hvila till vidare grundlagsenlig behandling och stadfästes beslutet sedermera af 1900 års Riksdag.

Sedan dess har krafvet på ökning af statsdepartementens antal eller på ändring i deras grundlagsenliga förvaltning icke framställts förrän vid innevarande års riksdag.

Af denna kortfattade historiska öfversikt framgår, att under de senare årtiondena Riksdagens och allmänhetens intresse för inrättande af ett högsta statsorgan för näringarna varit lifligt. Näringsidkarnas känsla af behofvet af stöd från det allmännas sida har emellertid gifvit sig till känna äfven i ett annat afseende, nämligen i de förslag, som varit å bane om inrättande af vissa lokala organ för tillgodoseendet af näringarnas behof, s. k. *handels- och industrikammare*.

Länge har man insett, att saknaden af lokala organ för näringarna menligt inverkat på beståndet af det allmänna intresset för handel, industri, bergsbruk, handtverk och sjöfart samt på tillgodoseendet af behofvet af statsmakternas understöd åt dessa näringar. Man har därför sökt att finna en form för dylika organ och har trott, att det mest rationella sättet vore, att på lämpliga platser i landet inrättades handels- och industrikammare med hufvudsakligaste uppgift att på framställning af myndigheter, kommuner, näringsidkare m. fl. tillhandagå med upplysningar och afgifva utlåtanden rörande han-

del, industri, sjöfart, tullväsende, kommunikationer samt öfver hufvud taget angående sådana spörsmål, som röra näringarna; vidare att med uppmärksamhet följa såväl den stora som jämväl den lilla industriens, handels och sjöfartens ställning och behof samt föreslå särskilda åtgärder för dessa näringars främjande.

De första framställningarna från handelsvärdens sida om inrättande af dylika representativa myndigheter för bevakande af handels och näringarnas intressen gjordes af fjärde skandinaviska nationalekonomiska mötet i Malmö år 1881 samt af femte allmänna svenska industriidkarmötet i Norrköping år 1884. Sistnämnda möte uppdrog åt centralstyrelsen för Sveriges industri- och handtverksorganisation att hos Kungl. Maj:t göra underdånig framställning om åtgärders vidtagande för inrättandet af *en* industri- och *en* handelskammare särskildt för Stockholm och särskildt för hvarje län, afvensom af ett för hela riket gemensamt industri- och handelsråd.

Framställningen hänsköts till den redan år 1883 tillsatta kommittén för utredning af frågan om kommerskollegii indragning eller ombildning, hvilken, för detta nya uppdrag förstärkt med tvenne industriidkare, i underdånigt betänkande af år 1885 föreslog inrättande i riket af industri- och handelskammare och därvid bland annat yttrade, att, därest Kungl. Maj:t skulle finna tjänligt att i fråga om denna institutions vidare utveckling eller något annat ämne höra ombud för landets samtliga näringsidkare, detta tills vidare syntes lämpligast kunna ske genom att låta delegerade för de särskilda kamrarna sammanträda till gemensamma öfverläggningar. Förslaget afsåg officiella rådsförsamlingar, utgångna genom direkta, på viss census beroende val af näringarnas utöfvare.

Någon Kungl. Maj:ts åtgärd med anledning af detta förslag har icke förekommit.

Sedan emellertid frågan år 1902 återupplifvats genom framställning af Sveriges allmänna handelsförening, har kommerskollegium, efter infordrande af yttranden från en stor del af landets handels- och sjöfartsnämnder, enskilda näringsidkare och korporationer, år 1903 i frågan afgifvit ett yttrande, som särskildt är anmärkningsvärdt i det hänseendet, att kollegium i motsats till 1883 års kommitté häfdar principen om det enskilda initiativet för ernående af början till handels- och industrikammarinstitutionen. Det heter sålunda i betänkandet, att »det icke synes lämpligt att omedelbart skrida till ett obligatoriskt inrättande af dylika kammare». Men kollegium förbiser ingalunda betydelsen för dessa institutioner af kraftig medverkan från de centrala statsmyndigheterna, i det kollegium härefter yttrar:

»Däremot synes kollegium icke blott sträfvan till frivilliga dylika in-

rättningsars åvägabringande böra understödjas, utan ock åtgärd vidtagas för att tillförsäkra sådana inrättningar den auktoritet, hvarförutan betydelsen af deras verksamhet torde komma att förringas. Det är i sådant afseende kollegium håller före, att vissa normerande bestämmelser rörande de ifrågasatta inrättningarnas organisation böra meddelas med tillerkännande åt de inrättningar, som ställa sig dessa bestämmelser till efterrättelse, af viss befogenhet. Sedermera, efter det tillräckligt antal dylika inrättningar tillkommit, torde de kunna tjäna till lämpligt underlag för åstadkommande, likaledes enligt på förhand meddelade normerande bestämmelser, af ett centralorgan för handel och industri efter samma typ som »landtbruksriksdagen» med hushållningssällskapen till underlag inom jordbruksnäringen.»

Kommerskollegium slutar sitt underdåniga utlåtande med hemstallan, huruvida icke Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för åstadkommande af en ny utredning jämte förslag rörande inrättande af lämpliga organ för handeln och industrien samt hvad därmed må stå i sammanhang.

Frågorna om inrättande af lokala handels- och industrikammare och af en central statsmyndighet såsom högsta organ för statens handledning af den enskilda näringsverksamheten stå uppenbarligen i ett nära samband med hvarandra. Denna sistnämnda myndighet skall vara det sammanhållande bandet, som enar de i orterna arbetande krafterna till ett nyttigt arbete för det hela; handels- och industrikammarna samt deras delegerade skola vara denna myndighets organ och föreningslänken mellan densamma och de enskilda näringsidkarna.

Båda frågorna vänta ännu på sin lösning. Vi hafva emellertid ansett och tro oss i det ofvan anförda hafva funnit ett stöd för, att inrättandet af handels- och industrikammare, såsom på ena eller andra sättet kräfvande ett medverkande och normerande ingripande från statens sida, bäst skulle kunna förverkligas, om arbetet härå stöddes af ett särskildt statsdepartement för näringarna. Handelskammare finnas redan i Stockholm, Borås och Luleå. I Göteborg samt i städerna i Skåne arbetas ifrigt för inrättande af sådana institutioner och på många andra orter lär förefinnas liflig önskan om erhållande af dylika. Men vi tro, att denna rörelse icke kan taga rätt fart förr, än det erhållit det nödiga stödet från statens sida.

Får genom det nu anförda anses tillfyllestgörande visadt, att för utförande af statens normerande och handledande inverkan å näringslifvet kräfvdes ett särskildt organ, uppstår närmast frågan, huruvida dettas uppgifter icke kunna på tillfredsställande sätt lösas af kommerskollegium, vare sig i dess nuvarande gestalt eller ombildadt — såsom af 1883 års

kommitté föreslogs -- till en kungl. styrelse för handel och näringar. Visserligen är kommerskollegii uppgift att med uppmärksamhet följa tillståndet hos rikets handel, sjöfart och industriella näringar och, efter omständigheterna, vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, det anser lämpliga för befrämjandet af de näringar, som falla inom området för dess verksamhet. Men dess ställning såsom ett centralt, ett eller flera departement underordnad ämbetsverk torde icke blott beröfva det den fulla auktoritet, som endast kan finnas hos landets högsta myndighet och som är nödvändig för statens verksamhet på detta område, utan åstadkommer äfven, att dess chef icke kan personligen och omedelbart i denna sin egenskap föra näringarnas talan vare sig vid Konungens rådsbord eller i Riksdagen. Af båda dessa omständigheter torde äfven följa, att man af kommerskollegium, hvars styrka såsom delvis kollegialt ämbetsverk ligger i den större mogenhet och allsidighet, hvarmed dess omdömen afgifvas, icke kan begära den grad af initiativ och snabbhet i handling, som kan väntas af en departementschef, hvilken från sin ståndpunkt lättare kan öfverskåda tillståndet inom landet och inom administrationen i dess helhet. För öfrigt är åt kommerskollegium uppdragen en sådan mängd rena förvaltningsbestyr, att dess tid och krafter redan härigenom torde vara tillräckligt tagna i anspråk. Till följd af dessa bestyr, hvilka icke lämpligen kunna utföras af ett statsdepartement, såsom våra departement äro organiserade, torde å andra sidan kommerskollegii bibehållande såsom ett under ett blifvande näringsdepartement lydande centralt ämbetsverk vara nödvändigt, liksom man ju vid inrättandet af jordbruksdepartementet ansåg landtbruksstyrelsen fortfarande behöfzig.

Här åsyftade näringar behöfva alltså en särskild representant vid Konungens rådsbord och inför Riksdagen. Deras intressen och utveckling kräfvat, att hithörande angelägenheter blifva formellt och reellt tillgodosedda i full jämbredd med öfriga statsärenden.

För detta ändamål kräfves inrättandet af ett särskildt departement. Såsom ofvan inledningsvis framhållits, är statens omsorg om näringarna nu fördelad på flera departement. De merkantila och industriella näringarna kunna således betraktas som hemlösa, och alltför många myndigheter äro deras målsmän. Visserligen är större delen af de näringslivet berörande göromålen samlad hos finansdepartementet, men under detta departement hör, som redan nämnt, en stor mängd göromål, som hafva intet med näringarna att skaffa, men taga departementschefens tid och krafter så i anspråk, att endast en mindre del af dessa kunna ägnas åt omsorgen om förkofran af landets näringar. Härtill kommer, att till hans förfogande inom departementet icke ställts vare sig kvantitativt eller

kvalitativt tillräckliga krafter för denna utomordentligt viktiga statsuppgift. Följden häraf har blifvit, att under de senare årtiondena många viktiga näringsfrågor alltför länge fått vänta på sin lösning.

Men hvad som ur synpunkten af näringarnas intresse är ännu betänkligare är, att en del af de andra göromål, som åligga chefen för finansdepartementet, äro af den beskaffenhet, att intresset för dem kan komma i viss motsats mot intresset för näringarna och deras utvecklande. Vi tänka härvid naturligtvis i första rummet på beskattningen. Under en följd af år hafva mer eller mindre betydande statsöfverskott förelegat, och det har varit jämförelsevis lätt att uppgöra budgeten. En annan tid har emellertid redan börjat, och om ännu ingen större svårighet förelegat att erhålla inkomster för de nödiga utgifternas täckande, ha dock redan många nya skattkällor måst uppsökas, och den tid torde, med hänsyn till stegrade behof såväl för värnande om landets nationella själfständighet som för tillgodoseende af kulturella ändamål, måhända icke vara alltför aflägsen, då vårt fosterlands skatteförmåga sättes på ännu hårdare prof. Det är endast alltför lätt tänkbart, att den, som i första rummet fått åt sig anförtrodd uppgiften att uppgöra statens budget och därför äfven tillser, hvar nya beskattningsförenål kunna finnas, i sådant afseende kastar sina blickar på näringarna, på sätt som kan komma i strid med deras framtida förmåga i detta afseende och därmed äfven med en klok och framsynt statshushållning. Under sådana omständigheter är det icke blott i näringarnas, utan i hela statens intresse nödvändigt, att vid hans sida vid rådsbordet sitter en representant för handel, industri och sjöfart, hvilken har till uppgift att värna om sistberörda intressen och hvilken blifvit utsedd uteslutande för detta syfte.

Men äfven oafsedt det nu berörda förhållandet är det ur national-ekonomisk synpunkt en oafvislig nödvändighet, att staten gör allt, hvad i dess makt står, för understödandet af landets näringar, ty därigenom kan den ekonomiska utvecklingen främjas och utsikter yppas till ernående af en förbättring i landets handelsbalans.

Att ett särskildt statsdepartement för de merkantila och industriella näringarna skall komma att i en mycket afsevärd grad gagna såväl näringarna själfva som ock landet i dess helhet, ligger i så öppen dag, att detta förhållande knappast tarfvar vidare belysning. Men vi önska dock framhäfva, att det först och främst med bestämdhet lärer kunna förut sättas, att handelns, industriens och sjöfartens män, med fullt behjärtande af den omsorg, som statsmakterna sålunda visa dem, skola komma i tillfälle att ännu kraftigare än hittills arbeta på näringarnas utveckling, då

de veta, att deras verksamhet följes med sakkunnigt intresse hos regeringen.

Rörande åter den praktiska nyttan af ett nytt näringsdepartement, torde man kunna vara fullt förvissad därom, att, med ett berättigadt inflytande å regeringsarbetet från de hittills alltför svagt representerade näringarnas sida, man kan få emotse nya och för landet gynnsamma förslag och åtgöranden, ägnade att stärka våra ekonomiska förhållanden och verksamt tillgodogöra våra resurser.

Att så måste komma att ske, lär vi visst ingen betvifla. Desto snarare bör man kanske kunna förvänta, att tillbörligt intresse skall visas en motion med syfte att fylla ett länge känt och öfverallt i landet lifligt erkänt behof af ett departement, omfattande ärenden rörande handel, industri och sjöfart.

Den icke minsta betydelsen i inrättandet af ett handels- och näringsdepartement torde slutligen ligga däri, att Sverige härigenom skulle erhålla ett fullt kvalificeradt organ för handhafvandet af dess handelspolitik. Att närmare ingå på en utveckling af hvad som ligger i detta enda ord skulle föra för långt. Men ingen, som äger kunskap i dessa frågor, kan vara i ovisshet om att Sverige i afseende å tillvaratagandet af sina handelspolitiska intressen under årtionden försummat mycket. Icke minst på grund af bristande krafter har Sveriges handelspolitiska ställning till utlandet varit vacklande och ej tillräckligt initiativkraftig. Andra länder, ej blott de stora, oss i resurser vida öfverlägsna, utan äfven stater af andra rang, hafva länge fört en klar och målmedveten handelspolitik. Under allt detta har vårt land stått tvekande eller overksam. Stora ekonomiska intressen blifva därför ofta hos oss åsidosatta, ehuru de kunde tillvaratagas, om endast de nödiga krafterna funnes till hands. Äfven för jordbruket bör ett kraftigt och framgångsrikt uppryckande af handeln och näringarna vara af stor betydelse genom, bland annat, den stegrade afsättning af landtmannaprodukter, som är en följd af ökad välförstånd hos andra befolkningslager.»

*Utskottets
ytirande.
Sammanlag-
ning af landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departementen*

Sedan genom departementalstyrelsens genomförande år 1840 krigs-
ärendena fördelats på två statsdepartement, landtförsvars- och sjöförsvars-
departementen, med särskilda chefer för hvardera departementet, hvilka
tillika skulle vara Konungens rådgifvare i kommandomål för armén och
för flottan, har frågan om de båda departementens förening till ett departe-
ment vid flera tillfällen varit föremål för Kungl. Maj:ts och Riksdagens

pröfning i samband med ifrågasatt inrättande af ett nytt statsdepartement. Vid 1874 års riksdag framlade sålunda konstitutionsutskottet förslag till sådana ändringar af §§ 6 och 15 regeringsformen, hvarigenom de båda försvarsdepartementen skulle komma att sammanslås till ett gemensamt krigsdepartement. Till följd af Kamrarnes skiljaktiga beslut förföll emellertid detta förslag. Af enskilde motionärer vid 1880 och 1893 årens riksdagar i enahanda syfte gjorda framställningar blefvo af konstitutionsutskottet afstyrkta och vunno icke heller Riksdagens bifall.

Med anledning af en vid sistnämnda års riksdag till Kungl. Maj:t aflåten skrifvelse om inrättande af ett nytt statsdepartement, uppdrog Kungl. Maj:t, som ansåg, att, innan detta ärende slutligen pröfvades, utredning borde företagas, huruvida landtförsvares- och sjöförsvarsdepartementen kunde och borde till ett departement förenas och i så fall under hvilka villkor detta borde ske, den 9 augusti 1894 åt en kommitté att verkställa denna utredning och till Kungl. Maj:t inkomma med det betänkande och de förslag, hvartill utredningen kunde föranleda. Kommittén afgaf den 17 december 1895 betänkande i ämnet och uttalade sig därvid för en förening af de båda försvarsdepartementen under vissa af kommittén angifna villkor och förutsättningar. Tre af kommitténs sju ledamöter hyste emellertid en motsatt uppfattning och afstyrkte på anförda grunder en dylik sammanslagning. Vid framläggande till 1899 års Riksdag af proposition om inrättande af ett nytt statsdepartement, jordbruksdepartementet, fann Kungl. Maj:t ej heller skäligen föreslå ändring i den nuvarande anordningen med två försvarsdepartement.

Slutligen torde böra omnämnas, att såväl vid 1896 som 1899 årens riksdagar förslag förelegat i syfte att bringa till stånd ett gemensamt försvarsdepartement, hvilka förslag emellertid hvarken vunnit utskottets understöd eller Riksdagens bifall.

Hvad man genom de båda försvarsdepartementens sammanslagning framför allt velat vinna har varit en gemensam planläggning af försvarsanstalterna och en enhetlig administration af försvarsverket i dess helhet. Härigenom skulle å ena sidan skapas en organisation af vårt försvarsväsende, som erbjöde ett tryggadt och effektivt försvar, och å andra sidan möjliggöras förenklningar och besparingar inom olika militära områden. Utskottet håller emellertid före, att sådana fördelar icke kunna med säkerhet af den ifrågasatta reformens genomförande väntas, men att däremot väsentliga olägenheter äro förknippade med de båda departementens förening. Det torde till en början icke kunna bestridas, att betydande svårigheter måste yppa sig att finna en person med sådana militära fackinsikter och den öfverblick öfver hela vårt försvarsväsendes särskilda

grenar, att han skulle kunna befinnas duglig och lämplig att ensam leda hela vårt försvarsväsen; och dessa svårigheter måste särskildt med hänsyn till den genomgripande omdaning af vårt landtförsvar och de omfattande arbeten till stärkandet af vår flotta, som för närvarande pågå, blifva än mer framträdande. Vidare synes ligga i sakens natur, att chefen för ett gemensamt försvarsdepartement, vare sig han förut tillhört armén eller flottan, i främsta rummet låter sig angeläget vara att tillvarataga och befordra den afdelnings af försvaret intressen, åt hvilken han ägnat sin föregående verksamhet, hvarigenom den andra försvarsgrenens lika berättigade kraf lätteligen kunna blifva obehörigen tillbakasatta. Under förutsättning åter, att till chef för försvarsdepartementet utsåges en icke militärt utbildad man, skulle enligt utskottets förmenande fara vara för handen, att han, hvilken administrativ förmåga han än besatte, icke mäktade på ett tillfredsställande sätt handhafva alla de viktiga ärenden, som skulle komma att tillhöra departementet.

Hvad särskildt vidkommer handläggningen af kommandomålen, skulle dessa enligt herrar Tamms och Carlheim-Gyllenskölds förslag föredragas af den gemensamme försvarsministern. En sådan anordning synes emellertid utskottet ingalunda betryggande. Dessa mål kräfva nämligen otvifvelaktigt sådana speciella fackkunskaper, att de nödvändigtvis böra handhafvas särskildt af en arméns och en flottans man. Ofvan omnämnda kommitté har ock, under full insikt härom, föreslagit, att den allmänna befattningen med kommandomålen skulle uppdragas åt två generaladjutanter, en för armén och en för flottan, hvilka för den rätta utöfningen af denna befattning skulle stånda konstitutionellt ansvar. Detta åter skulle innebära en tillbakagång till en anordning, liknande den, som var gällande under tiden från 1809 till 1840, då dessa mål inför Konungen föredrogos af två särskilda generaladjutanter, under det föredragningen i statsrådet af de i egentlig mening administrativa krigsärendena verkställdes af statssekreteraren för dessa ärenden. Erfarenheten från denna tid gifver emellertid vid handen, att krigsförvaltningens delning i högsta instans mellan en generaladjutant, hvilken innehade personalbefälet, och en ledamot af statsrådet, hvilken i öfrigt utöfvade högsta chefskapet, medförde splittring och förlamade bådas verksamhet. Med anledning häraf öfverflyttades kommandomålen i samband med genomförandet af 1840 års omorganisation af statsrådet på cheferna för landt- och sjöförvarsdepartementen.

Om ock genom den nuvarande anordningen med två särskilda försvarsministrar svårigheter med hänsyn till upprätthållandet af önskvärd enhet och planmässighet i den högsta ledningen af vårt försvar kunna yppas, håller utskottet likväl med stöd af hvad ofvan anförts bestämdt före, att

förverkligandet af motionärernes syfte att bringa till stånd ett gemensamt försvarsdepartement ingalunda är ägnadt att undanröja dessa svårigheter.

Slutligen vill utskottet erinra, att de stater af större betydelse, där särskildt sjöförsvaret finnes, i allmänhet hafva särskilda krigs- och sjöministrar. Undantag härifrån bilda Österrike-Ungern och Norge, hvarjämte i Danmark, hvars grundlag icke bestämmer statsdepartementens antal eller ärendenas fördelning mellan dem, utan öfverlämnar bestämmandet häraf åt Konungen, krigs- och sjöministerierna tidtals stå — hvilket för närvarande är förhållandet — under ledning af en gemensam minister.

Då jordbruksdepartementet år 1900 inrättades, hade därmed det sedan länge närda önskningsmålet att för näringsväsendet erhålla en särskild representant inom Konungens råd delvis blifvit förverkligadt. Det lär ock med fog kunna sägas, att de förhoppningar, som vid jordbruksdepartementets tillkomst ställdes på dess verksamhet till jordbrukets och därmed i samband stående näringars fromna, ingalunda blifvit gäckade. Men jämsides med yrkandet på ett högsta förvaltningsorgan för dessa näringar har med knappast mindre styrka från såväl Kungl. Maj:ts som Riksdagens sida gjorts gällande, att äfven öfriga näringar vore i behof af den medverkan till deras befrämjande, som genom ett sådant organ kunde vinnas. Härjämte hafva ock tid efter annan framställningar gjorts därom, att jämväl åt kommunikationer och allmänna arbeten borde inrymmas en mera själfständig plats inom den departementala förvaltningen.

De förslag, som framlagts om inrättande af ett nytt statsdepartement i syfte att tillgodose nu nämnda kraf, hafva dessutom haft till ändamål att minska de nuvarande departementens, särskildt civildepartementets, arbetsbörda.

Från Kungl. Maj:ts sida hafva framställningar om ett nytt departement afgifvits, förutom vid 1899 års riksdag, då det förslag om jordbruksdepartementets inrättande, som år 1900 antogs, förklarades hvilande, vid riksdagarna åren 1856—58, då förslaget gällde ett departement för allmänna arbeten och kommunikationsanstalter, år 1868, därvid Kungl. Maj:t föreslog upprättande af ett departement för näringar och allmänna arbeten, samt år 1885, då framställningen åsyftade ett landbruks-, industri- och handelsdepartement. Af enskilde motionärer eller något Riksdagens utskott hafva förslag framställts om inrättande af ett nytt statsdepartement vid icke mindre än 13 föregående riksdagar, nämligen åren 1867, 1868, 1874, 1875, 1880, 1881, 1884, 1892, 1893, 1896, 1898, 1899 och 1903; och hafva dessa förslag i de flesta fall afsett, att till det nya departementet i främsta rummet skulle förläggas ärenden angående näringsväsendet.

Inrättande af
ett nytt
statsdeparte-
ment för
handel,
industri och
sjöfart.

De synpunkter, som särskildt af herr Rettig m. fl. och af herr Ljunggren m. fl. i deras ofvan intagna motioner gjorts gällande i fråga om behovet och nyttan af ett nytt statsdepartement för handel, industri och sjöfart, synas utskottet väl värda beaktande.

Samhällets materiella välstånd och styrka beror naturligen på det sätt, hvarpå de produktiva ekonomiska krafterna tillvaratagas och utvecklas. Väl är det i första hand det enskilda initiativet, som har att verka för ett tillfredsställande utnyttjande af landets naturliga hjälpkällor samt en planmässig förädling och omsättning af dessa hjälpkällors alster. Men å andra sidan ligger det makt uppå, att sträfvandena till näringarnas upphjälpande och befrämjande från administrationens sida erhålla det stöd och den ledning, hvarförutan dessa sträfvanden ofta blifva utan åsyftadt resultat. Det behöfves enligt utskottets uppfattning i detta hänseende ett statsorgan, som med sakkunskap i afseende å näringslivets förhållanden och insikt om hvad som kan vara ägnadt att befordra dess utveckling och förkofran förenar förnåga att framhålla näringarnas kraf och föreslå lämpliga åtgärder att tillgodose desamma. Detta behof synes under nuvarande förhållanden, sedan för jordbruket och detsamma närstående näringar skapats ett särskildt statsdepartement, icke fullständigt kunna tillgodoses på annat sätt än att ett departement inrättas, hvars hufvuduppgifter blifva handel, industri och sjöfart. Det synes enligt utskottets mening så mycket mera angeläget, att en dylik administrativ representation för dessa grenar af landets näringsväsende inom den närmaste framtiden kommer till stånd, som vårt näringslif på förevarande områden under senare tider företett en allt snabbare fortgående utveckling. Vid upprättandet af ett dylikt statsdepartement läser uppmärksamheten ock böra fästas på åstadkommandet af tillfredsställande former för en samverkan mellan detta organ och ifrågavarande näringars praktiska idkare, hvarigenom dessa kunna utöfva ett behörigt inflytande på förarbetena för den lagstiftning, hvaraf näringarna beröras, och på sådana organisationsfrågor, hvilka afse deras befrämjande.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra, hurusom i flertalet europeiska länder ifrågavarande näringars intressen äro företrädade antingen genom ett särskildt statsdepartement eller ock genom ett ministerium, som har att handlägga äfven ärenden, som röra andra näringar, kommunikationsanstalter eller allmänna arbeten.

En slutlig pröfning af de olika förhållanden, som på förevarande frågas afgörande äga inflytande, läser emellertid böra föregås af en genom Kungl. Maj:ts försorg åvägabragt allsidig utredning af hithörande spörsmål,

efter hvars verkställande Kungl. Maj:t varder i tillfälle att för Riksdagen framlägga ett fullständigt utarbetadt förslag i ämnet.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa:

- 1:o att a) herr Ödmans motion n:o 60,
- b) herr Tamms motion n:o 98,
- c) herr Carlheim-Gyllenskölds motion n:o 179, och
- d) herr Dahns motion n:o 157, i hvad den afser sammanslagning af försvarsdepartementen,

icke må föranleda någon Riksdagens åtgärd; men

2:o att Riksdagen, i anledning af herr Dahns motion i öfrigt samt herr Rettigs m. fl. motion n:o 37 och herr Ljunggrens m. fl. motion n:o 225, må i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till inrättande af ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.

Stockholm den 9 maj 1905.

På utskottets vägnar:

HUGO BLOMBERG.

Reservationer:

A) mot utskottets hemställan i 1:a punkten:

af herrar af *Callerholm, Elowson, Johnsson, Nydal, Bergström, Darin, Staaß* och *Andersson*,

hvilka ansett, att utskottet, med anledning af den i ämnet förebragta utredning och i anslutning till Andra Kammarens år 1893 fattade beslut, bort hemställa,

att Riksdagen måtte såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 5, 6 och 15 regeringsformen:

Regeringsformen.

(Nuvarande lydelse:)

§ 5.

Statsrådet skall bestå af *elfva* ledamöter, bland hvilka Konungen utnämne en att vara Statsminister och Statsrådets främste ledamot. Dessa äga att alla i Statsrådet förekommande ärenden öfvervara. Ej må fader och son eller bröder på en gång vara ledamöter af Statsrådet.

§ 6.

Af Statsrådets ledamöter skola *åtta* vara chefer och föredragande, hvar för sitt departement, nämligen:

Ministern för utrikes ärendena för Utrikesdepartementet;

En chef för Justitiedepartementet;

En för Landtförsvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål för armén;

En för Sjöförsvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål för flottan;

En för Civildepartementet;

En för Jordbruksdepartementet;

En för Finansdepartementet; samt

En för Ecklesiastikdepartementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, departementen emellan, bestämmes af Konungen genom en särskildt utfärdad, offentligen kungjord stadga.

Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hafva förvaltad civil beställning.

(Föreslagen lydelse:)

§ 5.

Statsrådet skall bestå af *tio* ledamöter, bland hvilka Konungen utnämne en att vara Statsminister och Statsrådets främste ledamot. Dessa äga att alla i Statsrådet förekommande ärenden öfvervara. Ej må fader och son eller bröder på en gång vara ledamöter af Statsrådet.

§ 6.

Af Statsrådets ledamöter skola *sju* vara chefer och föredragande, hvar för sitt departement, nämligen:

Ministern för utrikes ärendena för Utrikesdepartementet;

En chef för Justitiedepartementet;

En för Försvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål;

En för Civildepartementet;

En för Jordbruksdepartementet;

En för Finansdepartementet; samt

En för Ecklesiastikdepartementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, departementen emellan, bestämmes af Konungen genom en särskildt utfärdad, offentligen kungjord stadga.

Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hafva förvaltad civil beställning.

(Nuvarande lydelse:)

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af *den bland krigsdepartementens chefer, till hvars departement ärendet hörer*. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål beredas, sin mening yttra öfver de företag Konungen besluter, samt att, då hans mening icke med Konungens beslut öfverensstämmer, föra sina yttrade betänkligheter och råd till ett protokoll, hvars riktighet Konungen medelst Sin höga påskrift besanne. Finner nämnde ämbetsman dessa företag vara af en vådlig riktning eller omfattning, eller grundade på ovissa eller otillräckliga medel att dem utföra, tillstyrke han jämväl, att Konungen ville kalla, till ett Krigsråd däröfver, tvenne eller flere af de närvarande högre militära ämbetsmän; Konungen dock obetaget, att å denna tillstyrkan och, där den bifalles, å Krigsrådets till protokoll anförda tankar göra det afseende, Honom godt synes.

(Föreslagen lydelse:)

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af *chefen för Försvarsdepartementet*. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål beredas, sin mening yttra öfver de företag Konungen besluter, samt att, då hans mening icke med Konungens beslut öfverensstämmer, föra sina yttrade betänkligheter och råd till ett protokoll, hvars riktighet Konungen medelst Sin höga påskrift besanne. Finner nämnde ämbetsman dessa företag vara af en vådlig riktning eller omfattning, eller grundade på ovissa eller otillräckliga medel att dem utföra, tillstyrke han jämväl, att Konungen ville kalla, till ett Krigsråd däröfver, tvenne eller flere af de närvarande högre militära ämbetsmän; Konungen dock obetaget, att å denna tillstyrkan och, där den bifalles, å Krigsrådets till protokoll anförda tankar göra det afseende, Honom godt synes.

B) vid punkten 2:o:

af herrar *Gustaf Axel Berg* och *Lars Berg*, som yrkat, att utskottets motivering bort afslutas med följande uttalande:

»Vid utarbetande af ett sådant förslag synes ock böra komma under öfvervägande, om och i så fall hvilka åtgärder kunna anses lämpliga för tillgodoseende af krafvet på en kraftig ledning och sakkunnig pröfning inom den högsta förvaltningen af de ärenden, som angå samfärdseln och

allmänna arbeten, liksom om i samband därmed möjligen kunde ernås en jämnare fördelning af göromålen statsdepartementen emellan.»

Herrar *Jansson* och *Hammar skjöld* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i behandlingen af frågan om landtförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement.
